

МОВОЗНАВСТВО

УДК 811-111

ДЕЙКСИС ЯК ТЕРМІНОТВІРНИЙ КОМПОНЕНТ

Роман Помірко, Роман Дудок

*Львівський національний університет імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)*

Розглянуто природу дейксиса як фундаментального універсального механізму мови, який є проблемою багатьох напрямів лінгвістики. Схарактеризовано дейксис як універсальну категорію, що діє на всіх рівнях мови. Проаналізовано типологію (локального, темпорального, метафоричного, дискурсивного дейксису) та варіативність його трактувань. Досліджено природу дейксиса у співвідношенні з анафорою та катафорою. З'ясовано семантичну сутність та значення категорій займенників, виявлено його інваріант як терміноtvірний компонент. Залучено когнітивний підхід до аналізу розрядів займенників у фаховому тексті з метою виявлення прихованих смислів.

Ключові слова: дейксис, анафора, катафора, інваріант, категорії займенників, варіативність смислу, суб'єктність/об'єктність, диференційна ознака, терміноtvірний компонент.

Поняття дейксиса та категорія займенних слів за хронологією, очевидно, виникли ще задовго до появи писемної мови, коли їх не могли розглядати як “займенники імені” в тексті. Тобто вони існували ще з античних часів (граматики стоїків), Діонісія Фракійського, Аполлонія Дискола. Термін запозичений із формальної логіки і в перекладі з грецької *deiktios* означає “вказування”, що й відображає основну функцію дейксиса.

Дейксис вивчало багато видатних лінгвістів та логіків кінця XIX – середини XX ст. (К. Бругман, А. Норен, О. Є. Єсперсен, К. Бюлер, Б. Рассел, Г. Рейхенбах, П. О. Флоренський, Ч. Пірс, Е. Бенвеніст, У. Вайнрайх, М. М. Бахтін, Л. В. Щерба, Р. Якобсон та ін.

Ще М. Бреаль уважав, що “першою частиною мови був займенник, оскільки він позначав суб'єкти мовлення. Саме навколо займенників, на його думку, виникло протиставлення іменників, дієслів та інших частин мови” [9, с. 37]

Сьогодні дейксис є проблемою багатьох напрямів лінгвістики, зокрема теорії мовних актів, теорії референції, лінгвістики тексту, теорії комунікації, прагматики, семіотики, семантики, комп'ютерної лінгвістики тощо [3, с. 141–145]. Серед сучасних дослідників дейксиса назвемо У. Чейфа, Дж. Лайонза, С. Левінсона, Д. Грін, У. Віземана, Р. Перкінса, Х. Дісселя, Н. Д. Арутюнову, Ю. Д. Апресяна, Т. В. Булігіну, В. З. Демянкову, О. В. Падучеву, О. М. Вольф, І. А. Стерніна, О. Є. Кібрика та ін.

У лінгвістичній літературі відображені різноманітні погляди на природу такого фундаментального універсального механізму мови, як дейксис. Назва самої вказівної одиниці фіксована по-різному: (Б. Рассел, *егоцентризм (egocentric particular)*); Дж. Бар-Хілел – *індексикал (indexical expression)*); (Г. Рейхенбах – *рефлексивний символ – (token reflexive word)*).

Новітній погляд на дейксіб полягає в розумінні його як універсальної категорії, яка функціонує на всіх рівнях мови. Наприклад, у трактуванні Дж. Лайонза дейксіб визначений як “локація та ідентифікація осіб, предметів, про які говорять, або ж до яких відсилають, стосовно просторового та часового контексту” [7]. До подібного тлумачення близький і Ч. Філлмор: учений вважає дейктичними одиницями мови такі лексичні та граматичні одиниці, які “допомагають бачити крізь певний соціальний контекст” [8].

Одним з найглибших досліджень природи дейксиса є праця К. Бюлера “Теорія мови”, у якій учений пропонує нову типологію дейксиса, яка ґрунтується не на особово-просторових критеріях, а на ступеневій участі уяви в ідентифікації об’єкта, на який вказує дейктичний елемент. Отже, К. Бюлер розрізняє три типи дейксиса:

- дейксіб видимий – зазначенням того, що є в полі зору комуніканта;
- дейксіб контекстуальний, або анафоричний, який вказує на раніше вжите слово;
- дейксіб уяви, який вказує на те, що відсутнє в полі зору комуніканта і не згадувалося в контексті, але відоме співрозмовникам на підставі їхніх знань про предмет [2].

Серед різних трактувань дейксиса базисною є тріада – “Я – ТУТ – ЗАРАЗ” (I – HERE – NOW), (HIER – JETZT – ICH), започаткована К. Бюлером. Її семантичний базис – поняття “Я, EGO, “ТОЙ ХТО ГОВОРИТЬ”. Фігура комуніканта організовує семантичний простір висловлювання, вона є орієнтиром, щодо якого ведеться відлік часу та простору, а крім того, посилення на фігуру комуніканта утворює ядро тлумачення двох основних просторових та часових дейктичних слів природної мови: “ТУТ” і “ЗАРАЗ”.

Отже, “Я” – це завжди мовець, “ТУТ” – це місцезнаходження мовця в момент комунікації, “ЗАРАЗ” – це момент комунікації. Звідси і підґрунтя для визнання більшістю лінгвістів трьох основних типів дейксиса: персонального (особового), просторового (локального) і часового (темпорального). До персонального дейксиса зачисляємо займенники, які вказують на учасників мовленнєвого акту (наприклад: I, YOU). Просторовий дейксіб вказує на місцезнаходження мовленнєвого акту мовця (наприклад: HERE – THERE; THIS – THAT). Часовий дейксіб на момент здійснення мовленнєвого акту (наприклад: NOW – THEN; YESTERDAY – TODAY – TOMORROW); Емоційний дейксіб виникає тоді, коли під впливом емоцій мовець не дотримується закономірностей функціонування дейктичних одиниць, як, наприклад, у

– *That John Smith is a really great guy!*. Можемо пояснити це явище як метафоричне використання дейктичних форм для позначення емоційної чи психологічної відстані/близькості між мовцем і референтом. Ч. Філлмор розрізняє, окрім згаданих вище типів дейксиса, “соціальний і дискурсивний” (див. [8]). Соціальний дейксіб, зокрема, відображає реалії соціальної ситуації, у якій відбувається мовленнєвий акт, наприклад:

– *Mr. President, Your Honour.*

Дискурсивний дейксіб пов’язаний із вибором лексичних елементів, що відображають певні відрізки дискурсу, скажімо:

In the latest paragraph, in the next chapter, therefore, mozo.

У дослідженні природи дейксиса важливе місце посідає його співвідношення з анафорою, яка містить вказування на елементи контексту. Анафора – згадування референтів, уже активованих у робочій пам’яті мовця і адресата, наприклад:

– *a well – dressed man was speaking, he had a foreign accent.*

Наприклад, у разі анафоричного використання займенників третьої особи мовець опирається на відповідний щойно згаданий референт. Анафора протиставлена *катафори*, у якій елемент з референційним значенням ліній передує *антецеденту*. Семантична сутність катафори полягає в розкритті змісту корелювального слова. Наприклад:

– *If you need one, there's a towel in the top drawer.*

Отже, займенні слова заслуговують на належне подальше вивчення та глибокий аналіз. Однак перш ніж з'ясувати семантичну сутність та значення категорій займенників, потрібно, на нашу думку, викласти деякі міркування про значення слова загалом, які будуть ключем до розуміння займенника.

З логічного та лінгвістичного погляду слово не можна вживати замість іншого слова без зміни його семантичного змісту чи змісту всього висловлювання, “займенник” позначає радше те, замість чого його вживають, а не те, що він позначає. Сучасні нормативні граматики (Р. Кверк та ін.) визначають займенник як частину мови, “яка вказує на предмети та їхні якості, не називаючи їх”. Автор цієї граматики, однак, не відповідає на запитання, а що називає сам займенник, і тому вважає, що “не називає ні об’єктів, ні їхніх якостей” [4, с. 53]. Оскільки їх називають відповідними словами, тому резонно постає запитання, а що позначає сам займенник?

Наше завдання полягає в тому, щоб дати семасіологічне трактування значення займенника та виявити його інваріант. Якщо для порівняння розглядати займенні слова у граматиках англійських авторів, то вони також дотримуються традиційної класифікації, зазначаючи про різнорідність займенників як класу слів. На думку Р. Кверка (та інших), “займенники мають декілька спільних рис, які відрізняють їх від іменників”:

- 1) *вони не допускають детермінантів;*
- 2) *часто мають об’єктний відмінок;*
- 3) *часто вказують на особу;*
- 4) *часто мають явний родовий контраст;*
- 5) *форми однини та множини є часто морфологічно не співвіднесені [4, с. 95].*

Усі п’ять спільних рис, про що зазначили автори, стосуються форми та функціонування займенників, але не торкаються головної риси – їхнього значення. Єдина підстава, щоб віднести їх до класу займенників, на думку автора граматики, це здатність до заміни (*replacement*) іменників (цит. за [147]). Утім, як зазначено на початку, заміна одного слова іншим неминує спричиняє заміну змісту, як у випадку дейксиса, адже залежно від контексту явище дейксиса здатне надавати слову семантичного розширення. Зазначимо, що займенники набувають функції інших частин мови через додавання суфіксів та закінчень, які властиві іменникам, прикметникам тощо. Наявність у дейксисних одиниць постійного граматичного і варіативного референційного контекстуального значення помітили різні вчені (О. Вольф, О. Падучева, О. Селіверстова).

Залучення когнітивного підходу (О. Кубрякова, Ю. Апресян) до аналізу класу займенників у фаховому гуманітарному тексті слугує “основою до пояснення таких властивостей займенників, як здатність до накопичення, зберігання та передавання інформації про розвиток прихованих смислів” [6]. Відомо, що називання об’єкта відбувається за незмінними семантичними диференційними ознаками (СДО) структури

об'єкта, а “інтерпретація смислу – нового вживання слова, тобто нового названого об'єкта – за його енциклопедичними ознаками субстанції” [1, с. 83–98]. Тотожні ознаки структури легко розпізнати в різних системах, їх виділяють і закріплюють як інтралінгвальне інваріантне значення в системі мови. Враховуючи зазначені вище міркування щодо значення слова, перейдемо безпосередньо до аналізу семантичної суті та значення категорій займенників.

Особові займенники. На нашу думку, особовий займенник відрізняється ознакою близькості до мовця, тобто “суб'єктивністю” мовлення, на відміну від ознаки віддаленості від суб'єкта, того, кому воно адресоване, – адресата. Наприклад, “я” *I* – це слово зі значенням суб'єктивності мовлення, *I have known him since he was in petticoats* *Я знаю його з пелюшок*, на відміну від адресатності ознак віддаленості комуніканта, адресата, тобто *ви (you)*. – *You can do it yourself* – *Ви самі зможете це зробити*. Отже, займенники *I, you, etc.* вживають відповідно до власних інваріантних значень і, на нашу думку, вони не “заміняють” ніякого іншого слова, тобто *you* є різними словами, але з одним інваріантним значенням – “близькості до суб'єкта мовлення”.

Уважаємо, що займенники не називають ні конкретної особи, ні місця, ні відтинку часу, а лише суб'єкту відносну ознаку “близькості”/“віддаленості” від суб'єкта мовлення. На прикладах “займенників” найчіткіше виявляються два різні аспекти семантичної сутності слова – у системі мови і в аспекті мовлення, відповідно, інваріантність значення і варіативність смислу – суб'єктивної близькості (віддаленості) комунікантів (*I, you*), – *I'm sure he called you, not me or him* – *Я впевнений, що він зателефонував тобі, не мені чи йому*, місць мовлення (*here, there*), – *neither here nor there* – *ні сюди ні туди; не до речі*; відтинків часу (*now, then*). Зазначимо, що слова *here, there (тут, там); now, then (тепер, тоді)* не треба зачисляти до займенників лише на підставі того, що вони не “іменники”, хоча за значенням вони належать до суб'єктивно-орієнтованих слів.

Однак не всі особові займенники означають особи за ознакою близькості/віддаленості, тобто не розрізняють суб'єкта й об'єкта мовлення, наприклад, *he, she, it* – *він, вона, воно* можуть позначати не лише осіб жіночої/чоловічої статі, а й персоніфіковані об'єкти (e.g. *she (a ship)*, etc.) – *He who hesitates is lost* – *Той, хто вагається, губиться*. Люди не думають “речами”, а поняттями та їхніми ознаками. Важко пояснити, чому, скажімо, стіл називають як словом “*table*”, так і словом “*it*”, або чому слово “*it*” так легко змінює значення, тобто персоніфікує, може бути і *предметом*, і *людиною*.

– *Who was it? It was John;*

– *It passed the bill over the governor's veto* – *Законопроект пройшов вето губернатора*.

На наш погляд, така властивість дейксиса полягає в набутті ним різних референційних значень у певному фаховому контексті, що свідчить про синкретизм, основною ознакою якого є реалізація різних смислів слово-терміна і форми в одному контексті.

Отже, у кожному фаховому контексті актуалізуються лише потенційні значення дейксисних одиниць. Адже реалізація всього арсеналу в одному терміні неможлива, оскільки в думці інтерпретатора спливають лише ті аналогії, що є актуальними в конкретному контексті. Тобто “коли об'єкти відомі учасникам мовлення, то в них розпізнають зовсім інші ознаки, а саме відносні, оцінки тієї ролі, яку вони відіграють

в акті мовлення” [5, с. 25–26]. Властиво, ті самі об’єкти дійсності протиставляються один одному на підставі участі у процесі мовлення, наприклад:

– *I see a table, it is in the room.*

Тобто бути об’єктом мовлення – його нова, суттєва семантична ознака протиставлення іншим об’єктам, у цьому разі об’єктам акту мовлення. Участь чи функція у процесі мовлення – інша ознака протиставлення того самого об’єкта на підставі його функції в мовленні позначена іншим словом. Окрім суб’єкта й адресата, природно, повинен бути й об’єкт мовлення – те, про – *it* що йдеться, і яким би цей конкретний об’єкт не був, він, якщо вже відомий обом учасникам мовлення, за принципом мовленнєвої економії буде називатись залежно від роду англ.: “*he*”, “*she*”, “*it*”; нім.: “*er*”, “*sie*”, “*es*” та укр.: “*він*”, “*вона*”, “*воно*”, де кожне з цих слів має лише одне й досить конкретне значення.

– *Is the baby a he or a she?* – *це немовля хлопчик чи дівчинка?* Інколи *she* вживають для позначення автомашини, велосипеда: *I have a new car. She is wonderful.* – *У мене нова легкова машина. Вона чудова.* Моряки вживають *she* стосовно корабля. Досить часто йдеться про країну як істоту жіночого роду:

– *France has decided to increase her trade with Romania* – *Франція вирішила по-жвавити свою торгівлю з Румунією.*

Присвійні займенники, на наш погляд, доречно було б виділити в окремі групи суб’єктності за ознакою близькості (*my, our*) і віддаленості (*your*), а також суб’єктності (*his, her, its, their*). Вони функціонують і у формі значення належності відповідній особі (*my, our, your*), і у формі смислу-ознаки належності, і того, що належить відповідній особі (*my, ours*). Цій категорії займенника властиві ознаки *привласнення та відчуження*:

– *my house is my castle* – *мій дім, моя фортеця.*

– *His Excellency (Majesty)* – *Його Ясновельможність, Величність.*

Зворотні займенники як складні займенники з само роз’ясненим смислом є похідними від відповідних особових займенників із зазначенням особи (*self selves*) і, на нашу думку, немає потреби утворювати з них окремої групи. Логічно постає запитання – чи є якісь закономірності заміни змісту іменників займенниками?

По-перше, об’єктивно відомі ознаки предмета набувають лише ознак суб’єктивної близькості/віддаленості від суб’єкта мовлення (*near reference or distant reference*).

По-друге, за цими ознаками замінюються не лише іменники, а й згадані вище місця перебування (*here, there*); (*now, then*). Саме ці ознаки є в основі відокремлення займенників (*I, you*), що позначають об’єктивні ознаки людей, предметів:

– *I won't have it.* – *Я цього не потерплю; You all / all of you* – *усі ви.*

– *In this business you either have it, or you don't.* – *У цьому бізнесі Ви або маєте, або ні.*

Взаємні займенники – слова з об’єктивним значенням, не залежні від суб’єкта мовлення, і тому до займенних слів зі значенням “близькості до суб’єкта” не належать. *One other* – як зазвичай вживають стосовно двох осіб: *Those two professors dislike each other* – *Ці двоє професорів не люблять один одного.* – *each other* – стосовно двох і більше осіб – *At last we all understand one another* – *Нарешті ми всі зрозуміли одне одного; They help each other* – *Вони допомагають одне одному.*

Вказівні займенники – єдина група займенників, у якій тлумачиться значення близькості й віддаленості, правда не зазначене від кого чи чого?

– *What is this?, Who is this?* Треба було б уточнити: те, що ближче до суб’єкта

мовлення у просторі, називають *this, these*, а займенники, віддалені від нього, – *that, those*. Займенник *such* не позначає ні близькості, ні віддаленості від суб'єкта мовлення.

– *I may have offended him but, such was not my intention* – можливо образив його, але це не входило в мої наміри. Він має свого відповідного об'єктивного “попередника” (*antecedent*) відносно суб'єкта мовлення як центру спілкування. Наприклад, *a book* – книжка за об'єктивними ознаками зрозуміла кожному цієї мовної спільноти, *this book* – ця книжка як предмет мовлення відома лише тому, хто говорить. Чітке визначення диференційних ознак членів опозиції й основи протиставлення об'єктів дає змогу об'єктивно з'ясувати значення займенних слів і їхній лексико-граматичний склад. Конкретні об'єкти в усій їхній тотальності не є суттєвими, вирішальними, тут є лише відносні ознаки їхнього протиставлення, відношення між ними: *this – a small table, a big table; that – a small table, a big table, etc.*

Питальні займенники позначають невідому ознаку близькості до суб'єкта мовлення, відому іншим суб'єктам. Отже, ці слова лише попередньо “вміщують” поняття особи чи речі; щось віднесене до суб'єкта, відоме суб'єктові мовлення. Передусім очевидно, сам суб'єкт – це не ім'я (назва) суб'єкта, а лише джерело мовлення, функція суб'єкта мовлення, бо на запитання “*who?*” відповідь “*me*” нічого, крім функції суб'єкта мовлення, не говорить. На повторне запитання “*who*” “*me*”? впливає об'єктивна назва особи, яка говорить. Тому питальні займенники належать до різних груп залежно від ознаки невідомого суб'єкта мовлення (*who?*) належності до особи (*whose?*) і котрого та певного числа (*which?*).

- *Who on earth is it? – I хто б це міг бути?*
- *Of whom are you speaking? – Про кого ви говорите?*
- Which of your friends? – Хто з ваших друзів?*

Відносні займенники належать до займенних слів, оскільки вони позначають віднесеність до свого попередника (*antecedent*), так би мовити, оминаючи предмет мовлення: *Who (Whom), Whose, Which, that;*

- *He was greeted by all who saw him. – Його привітали всі, хто його бачив.*
- *The boy whom I saw there;*
- *Whose thing is it;*
- *The book which you gave me. – Книга, яку ти мені дав.*
- *Any person that has the money can join the club. – Будь-хто, хто має гроші, може стати членом клубу.*

З'єднувальні займенники за визначенням не можуть належати до займенних слів, оскільки слугують для зв'язку підрядних речень з головним:

- *Either write or phone me. – Або напиши, або зателефонуй мені.*
- *We didn't know whether to stay or leave. – Ми не знали, залишатися чи від'їжджати.*

Означені займенники об'єднані в одну групу за ознакою, їх можна вживати замість будь-якого слова, але не за ознакою близькості до суб'єкта мовлення. Тобто кожне з них не належить до займенних слів, не має відповідного слова з ознакою віддаленості від суб'єкта:

- *We worked there all day. – Ми працювали там увесь день.*
- *Each has his own place. – Кожен має своє місце.*
- *Everybody has already come. – Всі вже прийшли.*

Неозначені займенники позначають об'єктивно невизначені ознаки, однак не лише для суб'єкта мовлення, і тому не належать до займенних слів:

- *Some looked pretty bad.* – Дехто мав дуже поганий вигляд.
- *One must be prepared.* – Треба бути підготовленим.
- *They didn't say anything.* – Вони нічого не сказали.

Заперечні займенники так само позначають об'єктивні ознаки відсутності існування чогось:

- *Nobody has been there.* – Нікого там не було.
- *No one answered.* – Ніхто не відповів.
- *Neither of us mentioned him.* – Жоден з нас (двох) не згадав його.

Отже, у сучасних нормативних граматиках не існує однозначного відмежування займенників від інших класів слів: називання предметів за об'єктивними та суб'єктивно віднесеними ознаками *близькості/віддаленості*. До займенних слів належать невизначені слова, які можна вживати замість інших визначених безвідносно до їхнього значення. Кожне із займенних слів має інваріантне значення: одні – *близькості до суб'єкта мовлення як центра*, джерела мовлення, інші – *ознаку віддаленості від нього у просторі та часі*. Об'єктивна й суб'єктивна віднесеність ознак предметів є надійним критерієм відмежування займенників як первинних слів, що позначають ознаки *близькості/віддаленості від суб'єкта*. В сучасній мові їх правомірно вживають, щоб уникнути повторення об'єктивних ознак предметів, відомих обом комунікантам.

Систематизація семантичних компонентів займенника сприятиме вирішенню проблем, пов'язаних з вивченням терміноодиниць. Значення дейктичних одиниць пов'язані з конкретною мовною ситуацією, тобто дейктики мають значення, виконують референтну функцію лише в мовленні, у конкретних мовленнєвих ситуаціях, оскільки в мові вони не мають значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Апресян Ю. Д.* Некоторые соображения о дейксисе в связи с понятиемнаивной модели мира / *Апресян Ю. Д.* // *Teoria Textu.* / Wroslaw etc. Ossolenium, 1986. – С. 83–98.
2. *Бюлер К.* Теория языка / *К. Бюлер* ; пер. с нем. – М., 1993. – 502 с.
3. *Бурлакова В. В.* Семантическое значение дейктических элементов в тексте / *В. В. Бурлакова* // *Содержательные аспекты предложения и текста.* – Калинин, 1983. – С. 141–145.
4. *Кверк Р.* и др. Грамматика современного английского языка для университетов / *Р. Кверк.* – М., 1982. – 591 с.
5. *Крылов А.* Дейксис: етические и прагматические аспекты / *А. Крылов, Е. В. Падучева* // *Языковая реальность в аспекте лингвистической прагматики.* – М., 1983. – С. 25–26.
6. *Кубрякова Е. С.* Части речи с когнитивной точки зрения / *Е. С. Кубрякова.* – М., 1997. – 560 с.
7. *Лайонз Дж.* Лингвистическая семантика / *Дж. Лайонз.* – М., 2000. – 540 с.
8. *Филлмор Ч.* Основные проблемы лексической семантики / *Ч. Филлмор* // *Новое в зарубежной лингвистике.* – М., 1983. – Вып. 12. – С. 31–59.
9. *Breal M.* Essai de Sémantique / *M. Breal.* – Paris, 1987. – 480 p.

*Стаття надійшла до редколегії 10.12.2010
Прийнята до друку 21.01.2011*

DEYKSYS AS THE TERM-FORMING COMPONENT

Roman Pomirko, Roman Dudok

*The Ivan Franko National University in L'viv
(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)*

The nature of deyksys as a fundamental universal mechanism of the language which is a problem of many linguistic trends has been discussed in the article. The deyksys is supposed to be a universal category functioning on all levels of the language.

The typology of (local, temporal, metaphorical and discursive) deyksys and its diversity of interpretations has been analysed. The semantic nature of deyksys has been researched in conformity with anaphore and kataphore. The semantic essence of pronouns' categories meaning has been established and the pronoun invariant as its term-forming component has been revealed. The cognitive approach to the analysis of the pronoun categories in the special text in order to clarify implicit senses has been used.

Key words: deyksys, anaphore, kataphore, invariant, pronoun categories, sense diversity.

ДЕЙКСИС КАК ТЕРМИНОТВОРЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ

Роман Помирко, Роман Дудок

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)*

Рассмотрено природу дейксиса как фундаментального универсального механизма языка, который является проблемой многих направлений лингвистики. Дейксис рассмотрено как универсальную категорию, которая функционирует на всех уровнях языка. Проанализировано типологию (локального, темпорального, метафорического, дискурсивного) дейксиса и вариативность его интерпретаций. Исследовано природу дейксиса в соотношении с анафорой и катафорой. Установлено семантическую сущность и значение категорий местоимения, выявлено его инвариант, как терминотворческий компонент. Использовано когнитивный подход к анализу категории местоимения в специальном тексте с целью выявления скрытых смыслов.

Ключевые слова: дейксис, анафора, катафора, инвариант, категории местоимения, вариативность смысла, субъективность/объективность, дифференциальная сема, терминотворческий компонент.